

RUSYA'NIN ORTADOĞU VE AFRİKA'DA ARTAN DIŞ POLİTİKA AKTİVİZMİ

DOÇ. DR. H. KÜRŞAD ASLAN

Uzman ORSAM

“

Rusya'nın Ortadoğu ve Afrika'da yoğun bir iş/ekonomi diplomasi faaliyeti yürüttüğüne şahit oluyoruz. 2003 yılından itibaren Rusya'nın Ortadoğu ile ilişkilerinde önemli gelişmeler gözlenmiştir. Tüm Ortadoğu ve Afrika coğrafyasında ulusal hükümetlerin küresel sistemdeki güç denklemlerinin değişimiyle beraber yeni pozisyonlar aldığını ve Rusya'nın giderek artan bir dış politika aktivizmiyle kendine yeni alanlar açtığını gözlemliyoruz.

”

Rusya Federasyonu (RF) özellikle 2014 yılından itibaren Kırım'ın ilhaki nedeniyle maruz kaldığı ambargo ve petrol fiyatlarının nispeten düşük fiyatlarda seyretmesi gibi nedenlerle ekonomik zorluklar yaşamaktadır. Ulusal ekonomisinde yeni açılımlar ve kaynak çeşitliliği yaratmak ve siyasi alanda güçlü kalabilmek adına son yıllarda proaktif dış politika manevraları sergileyen

Moskova'nın Suriye, Libya, Cezayir ve diğer bölge ülkelerde ciddi çıkarları bulunmaktadır. ABD'nin giderek azalan hegemonya kapasitesi Ortadoğu bölgesinde de kendini hissettirmektedir. Bu bağlamda RF'nin bölgeye yönelik politikalarında ABD'nin bıraktığı boş-

luğu kısmen doldurmaya yönelik davranışlar gözlemlenmektedir.

RUSYA DIŞ POLİTİKASINDA YAŞANAN DEĞİŞİM

11 Eylül 2001'de New York'taki ikiz kulelere yönelik saldırıların ardından ABD'nin Körfez ile iliş-

kilerinde ciddi bir gerilim meydana gelmişti. Ardından gelen Irak işgali bölge ülkelerinde rahatsızlık uyardırmıştı. Böylesine bir atmosferde Rusya, kendi çıkarlarını arttırmak adına Ortadoğu'ya yönelik yeni bir açılım başlattı. Arap ve İslam dünyasıyla yeni ve güçlü ilişkiler tesis etme gayesiyle RF Devlet Başkanı Vladimir Putin, Mısır, Cezayir, Ürdün ve İran'a diplomatik geziler gerçekleştirdi. RF'nin ilgisi Ortadoğu ülkelerinde karşılıksız kalmadı. Örneğin, Suudi Arabistan Velihaht Prensi Abdullah bin Abdulaziz 2003 yılı Ekim ayında Moskova'yı ziyaret ederken ikili ilişkilerde Rusya'ya giden en üst

düzeyde yetkili olmuştu. Diğer Körfez ülkeleri de ABD'ye aşırı bağımlılıktan kurtulmak adına RF'nin Ortadoğu açılımına olumlu tepki verdiler. 2003'te Malezya'da toplanan 10. İslam Konferansı Teşkilatı zirvesine katılan Putin, Moskova'nın Doğu ve Batı arasında köprü görevi rolünü vurgulamıştı. 2008 yılında yayımlanan Rusya'nın yeni dış politika konsept belgesinde de Moskova'nın İslam dünyası devletleriyle etkileşimini artırma isteği, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Arap Ligi çalışmalarına gözlemci olarak katılım durumu ifade edilmiş, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi ile G8 ortaklığının Rus-

ya'nın ulusal çıkarları için stratejik öneme sahip olduğunun altı çizilmiş ve bölge ülkeleriyle, özellikle enerji sektöründe karşılıklı yarar sağlayan ekonomik iş birliğinin geliştirilmesine öncelik verileceği not edilmiştir.

RUSYA DIŞ POLİTİKASINDA PRENSİPLER

RF'nin dış politika profilini tanımlayan en önemli üç prensip, küresel siyasette tekrar süper güç statüsü elde etme, geniş coğrafyasında güçlü bir güvenlik yapısını kurma ve ilk iki gayeye ulaşmak için güçlü bir ekonomiye sahip ol-

mak şeklinde özetlenebilir. RF'nin dış politika profilinde giderek artan Batı karşıtlığının izlerini görmek mümkündür. ABD ve Batı'nın ikiyüzlü olduğunu her fırsatta dile getiren Putin, demokrasi ve liberalizm kılıfında Doğu toplumlarına empoze edilen politikalarda güçlü bir emperyalist içerik olduğu inancını taşımaktadır. Rus strateji uzmanları nazarında 2000'li yılların başından itibaren Batılı istihbarat kurumlarının sistematik bir şekilde pompaladığı sivil itaatsizliklerin akabinde meydana gelen renkli devrimlerde ve Ortadoğu'yu kasıp kavuran Arap İsyânlarında güçlü devlete olan ihtiyaç görülmüştü.

Söylem düzeyinde Ortadoğu'ya artan bir ilgiyle yaklaşan Moskova'nın, bölge içindeki hiçbir gerilimde hayati çıkarı bulunmamaktadır. Bundan dolayıdır ki Moskova, ikili ilişkilerinde tamamen pragmatik bir yönelimle kendi çıkarına uygun bir pozisyona esnek bir şekilde manevra yapabilmektedir. Örneğin, RF'nin en acil ihtiyacı olan doğrudan yatırımlar ve sıcak paradır. Asıl amacına ulaşan Moskova bunun karşılığında Yemen'deki insani drama sessiz kalabilmekte ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) oylamalarında Suudi Arabistan'ı karşısına alabilecek sert tutumlardan kaçınmaktadır.

RF'nin Ortadoğu'ya artan ilgisi 2000'li yıllarda başlamışken Moskova'nın dış politika aktivizminde diğer bir önemli dönüm noktası 2012 yılıdır. Vladimir Putin'in üçüncü kez devlet başkanı seçilmesiyle Arap İsyânlarının bölgede yarattığı travma, Moskova'yı güvenlik ve rejim bekası bağlamında

etkilemiştir. 2015 yılında Suriye krizine güçlü bir şekilde müdahil olunmasıyla üçüncü önemli dönüm noktası meydana gelmiştir. Sovyetler Birliğinin çöküşünün ardından Suriye müdahalesiyle RF tarihinde ilk kez kendi toprakları dışında askerî operasyon düzenleyişine tanık olunmuştur.

“

Böylesine bir atmosferde Rusya, kendi çıkarlarını arttırmak adına Ortadoğu'ya yönelik yeni bir açılım başlattı. Arap ve İslam dünyasıyla yeni ve güçlü ilişkiler tesis etme gayesiyle RF Devlet Başkanı Vladimir Putin, Mısır, Cezayir, Ürdün ve İran'a diplomatik geziler gerçekleştirdi.

”

RUSYA DIŞ POLİTİKASINDA ÇIKARLAR

Rusya kendi ulusal ekonomisinde petrol dışı gelirleri arttırma gayesiyle özellikle savunma sanayi yatırımlarına ve bunların dünya pazarlarında satışına yönelik iş/ekonomi diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Bu çerçevede Suriye, İran, Mısır, Türkiye, Cezayir, Libya ve Katar ile birlikte Afrika içlerine kadar etki sahası kurma gayretindedir. 2020 yılı dış ticaret rakamlarıyla Türkiye, Rusya'nın 7. en büyük ticari partneridir. Ortadoğu'da Mısır, Moskova'nın 2. en büyük ticari partneridir. 2019 yılında Mısır ve Rusya arasında geniş ölçekli iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. 2021 yılında basında yer alan haber notlarına göre, RF ve Cezayir arasında 7 milyar dolarlık savunma ürünleri ihracat

anlaşması gündemdedir. Libya'da meşru hükûmeti devirmeye kalkışan Halife Hafte ile iş birliği yapan Moskova, büyük ölçekte silah ve mühimmat satışıyla birlikte paralı askerler yoluyla ilave gelir yaratmaktadır. Rusya'nın Ortadoğu ve Afrika'daki ekonomik çıkarları yanında askerî ve siyasi iş birliği kapsamında ilişkileri de bulunmaktadır. Özel savunma şirketleri vasıtasıyla askerî danışmanlık, doğrudan silahlı çatışmalarda yer alan özel paralı birlikler, enformasyon ve bilişim sektörlerinde siber saldırılara karşı koruma odaklı yazılım ve danışmanlık hizmetleri yanı sıra nükleer iş birliği alanlarında da ekonomik çıkar elde eden Moskova, bu faaliyetlerinde hem Rusya'ya bağlı devlet şirketlerini kullanmakta hem de Rusya istihbaratıyla derin ilişkileri olan özel firmaları yönlendirmektedir. Rus enerji, madencilik, bilişim, güvenlik sektörleriyle birlikte Rusya'nın lojistik alanında da yatırımları bulunmaktadır.

Moskova'nın ihracat yelpazesini çeşitlendirmek için en önemli iş sektörlerinden biri nükleer sanayidir. Moskova'nın İran'daki reaktörleri inşa eden dev kamu şirketi Rosatom'dur. Rus nükleer enerji şirketi Bolivya'dan Bangladeş'e kadar çok farklı coğrafyalarda ikili anlaşmalarla nükleer enerji santrali ve diğer destek hizmetleriyle servis ihracatı yapmaktadır. Rosatom ayrıca Türkiye, Ürdün, Mısır ve Sudan da dâhil olmak üzere pek çok farklı nükleer santral inşası konusunda çalışma yürütmektedir. Rusya'nın Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerine nükleer enerji üretimi için yeni sözleşme arayışı bilinmektedir.

Rosatom, 2016 yılında Dubai'de ilk bölge ofisini açmıştır. Suudi Arabistan, geçtiğimiz günlerde yaptığı açıklamada 2032 yılına kadar 16 nükleer santral inşa etmeyi içeren iddialı bir plan duyurmuştu. Rosatom tarafından yapılan açıklamada ise geçtiğimiz günlerde Suudi Arabistan ile bazı nükleer santrallerin inşası konusunda görüşmeler yapıldığını duyurmuştur.

Rusya'nın dünyanın farklı bölgelerinde faaliyet yürüten özel güvenlik firmalarında öne çıkan isimlerden biri Yevgeni Prigozhin, ABD'de 2016 seçimlerinde siber müdahale isnatlarında da başroldeydi. Libya, Sudan, Mozambik ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde paralı askerler ve diğer güvenlik hizmetlerinde adı geçen Prigozhin ABD hükümetince kara listeye alınmış ve yaptırımlara maruz kalmıştır. BBC tarafından yayımlanan bir haberde, Libya'da Rus şirketlerin Hafter'e desteği, silah ve ekipman transferiyle birlikte özel savaşçıların yaptıkları insanlık dışı zulüm ve işkenceler ortaya çıkarılmıştı.

“

Rusya'ya bağlı özel paralı askerî birlikler Afrika'nın pek çok ülkesinde hizmet ihracatıyla gelir kazanırken BM tarafından hazırlanan ve New York Times gazetesine sızdırılan bir rapora göre Rus şirketlerin uluslararası hukuk ve insan haklarına aykırı pek çok uygulamasının dikkat çektiği vurgulanmaktadır.

”

Rusya'nın jeopolitik hesaplarında Doğu Afrika bölgesinin de özel bir yeri vardır. Moskova ve Eritre hükümetleri 2018 yılında yapılan bir anlaşmayla Kızıldeniz hattı üzerinde muhtemelen Asab Limanı çevresinde bir lojistik merkezi kurma kararı almıştır. Kızıldeniz üzerinde yaptığı stratejik hamlelerle kendine kalıcı alanlar yaratmak isteyen Ruslar, Doğu Afrika'nın bir diğer stratejik ülkesi olan Somaliland ile de ilgilenmektedir. Sovyetler döneminde de üs olarak kullanılan Berbera Limanı Moskova'nın radarındadır. Doğu Af-

rika'nın bir diğer önemli ülkesi olan Sudan ile iyi ilişkiler kuran Moskova, Sudan Limanı ile ilgilenmekte ve diğer yandan da Rus özel güvenlik firmaları “Meroe Gold” ve “M Invest” bir yandan altın madenleri işletmeyle uğraşırken diğer yandan da Sudan Ordusuna eğitim vermektedir. Rusya'ya bağlı özel paralı askerî birlikler Afrika'nın pek çok ülkesinde hizmet ihracatıyla gelir kazanırken BM tarafından hazırlanan ve New York Times gazetesine sızdırılan bir rapora göre Rus şirketlerin uluslararası hukuk ve insan haklarına aykırı pek çok uygulamasının dikkat çektiği vurgulanmaktadır. Söz konusu özel güvenlik firmaları Libya, Güney Afrika, Sudan, Mozambik, Orta Afrika Cumhuriyeti gibi pek çok ülkede ulusal ordulara eğitim vermekte, üst düzey siyasi figürlere özel koruma hizmeti sağlamakta, isyancı ve terör gruplarıyla aktif çatışmalara katılmakta elmas, altın ve uranyum gibi değerli maddenlerin işletmesi ve korunması noktasında hizmet sağlamaktadır. Sonuç olarak, 2000'li yılların başından itibaren ABD hegemonyasının sarsılması ve yeni güç dengelerinin kurulması sonucunda Rusya'nın Ortadoğu ve Afrika'da yoğun bir iş/ekonomi diplomasi faaliyeti yürüttüğüne şahit oluyoruz. 2003 yılından itibaren Rusya'nın Ortadoğu ile ilişkilerinde önemli gelişmeler gözlenmiştir. Tüm Ortadoğu ve Afrika coğrafyasında ulusal hükümetlerin küresel sistemdeki güç denklemlerinin değişimiyle beraber yeni pozisyonlar aldığını ve Rusya'nın giderek artan bir dış politika aktivizmiyle kendine yeni alanlar açtığını gözlemliyoruz. ■